

Van vrije vogelaar tot veldcomputer?

Deel 3; Wat er gloort na de worstelpartij met de getallen

Alco van Klinken

Inleiding

Sommige vogels worden door vogelaars waargenomen. Sommige waarnemingen worden genoteerd. Sommige notities worden bewerkt en gepubliceerd. Sommige publicaties...

De eerste drie zinnen geven aan waar de vorige twee afleveringen van deze serie over gingen. In dit laatste deel wordt beschreven met welk doel gegevens gepubliceerd worden en wat er mee gebeurt.

Drie motieven voor onderzoek

'Birdwatching is either the most scientific of sports or the most sporting of sciences' (Vogels kijken is de meest wetenschappelijke sport of de sportiefste wetenschap).

Met dit citaat uit 1931 begint de inleiding van Peterson's Vogelgids ofwel de bekende 'Kist'. In één zin staan hier twee motieven waarom vogelaars aan tellingen meedoen verwoord. De meest geharde beroepsbioloog met een jeugdbondachtergrond zal tussen de publicaties door nog wel eens toegeven dat hij mooie ervaringen heeft tijdens zijn werk. En de snelste leden van het DBA hebben een SOVON-atlas in huis of lezen Limosa-artikelen om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen op vogelgebied. Zo spelen bij elke waarnemer de motieven van het plezier en de interesse door elkaar heen; alleen de verhouding tussen deze twee motieven verschilt van persoon tot persoon.

Na 1931 is een derde motief steeds zwaarder gaan wegen: het belang van de bescherming van vogels. Weliswaar werden maar zelden apart tellingen georganiseerd om het effect van een bedreiging na te gaan, maar veel resultaten van tellingen spelen wel een rol bij het beoordelen van de ernst van een bedreiging.

Hoe zit het met bescherming?

Het citaat uit 1931 geeft aan dat het plezier en de interesse bij het vogels kijken met elkaar verstrengeld zijn. Daarom is het niet mogelijk om onderzoeksprojecten te scheiden op grond van deze criteria. Er is wel onderscheid te maken in de mate waarin projecten bijdragen aan de bescherming van vogelsoorten.

Vogelbescherming heeft een Rode Lijst van Nederlandse vogels uitgegeven (Osieck 1986) met daarin de status van vogelsoorten: is hij algemeen of zeldzaam, is hij bedreigd of floreert hij enz. Deze Rode Lijst dient met nog een paar toegespitste lijsten, als richtlijn bij het beoordelen van mogelijke bedreigingen (denk aan ruilverkavelingen, windmolenparken, olievlekken, huiskatten, verzuurde bossen, jacht, Sahelverdroging, wegeaanleg en dergelijke). De status van vogelsoorten is vastgesteld met behulp van allerlei inventarisaties en kennis van voedselopname, trek, subpopulaties van soorten enz.

Het is duidelijk dat deze gegevens niet constant blijven; om veranderingen bij te houden is voortgaand onderzoek nodig. Veranderingen in aantal en verspreiding vallen daarbij het meest op. Weersinvloeden zijn daarbij belangrijk (strengere winters!), maar er speelt meer mee: de achteruitgang van grauwe gors en woudaapje heeft andere oorzaken. Een pakket van verschillende tellin-

gen richt zich er op om de veranderingen bij te houden. Op landelijke schaal is er SOVON met het PTT, BMP en BSP (hiervan nu maar geen verdere uitleg). Zeker in de nabije toekomst zijn de resultaten ervan nog globaal: ze geven landelijke ontwikkelingen aan.

Veel veranderingen vinden op kleinere schaal plaats, provincies en plaatselijke vogelwerkgroepen doen daarom van alles, soms inhakend op een specifieke bedreiging (bijv. het Groninger Akkerbouwproject).

Niet alleen tellingen dragen bij

Naast de tellingen kunnen ook gerichte onderzoeken inzichten opleveren die bijdragen aan het beschermingsbelang. In Wageningen is bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar de invloed van ganzevraat op de grasoogst. Onderzoek op de Veluwe liet zien dat de houtduif alleen in augustus en september produktieve broedsels heeft, de eerdere worden gepredeerd (Bijlsma 1978). Ringonderzoek heeft laten zien in welke gebieden vogels overwinteren (Speek 1984). Er zijn geluiden die ervoor pleiten om niet alleen met tellingen aantalsveranderingen te volgen. Luit Buurma stelde op de SOVON-dag van 10 december 1988 voor indrukken van waarnemers te verzamelen over de veranderingen in de vogelstand per jaar of per seizoen. Dit zou per enquête kunnen en resultaten kunnen opleveren die vergelijkbaar zijn met die van inventarisaties. Het hoeft niet optimaal te zijn, zo zei hij, de SOVON-atlas is immers ook niet onbesproken.

Bij de Vakgroep Milieukunde in Groningen is een enquête onder vogeldeskundigen vergeleken met uitkomsten van tellingen over het effect van de bouw van windmolenparken. Uit de vergelijking van het rekenmodel (met daarin de tellingen) en het deskundigenoordeel bleek dat de extremen (erg gevaarlijk, niet gevaarlijk) gelijk beoordeeld werden. In de grote middengroep waren veel beoordelingsverschillen (Van Drunen 1989). Verder hanteerden de deskundigen sterk uiteenlopende normen.

Het raadplegen van waarnemers heeft dus alleen zin als er duidelijke vragen gesteld kunnen worden.

Wat niet bijdraagt aan bescherming

Vogelgegevens die niet gedocumenteerd worden, dragen duidelijk niet bij aan bescherming. Of het zou al via de indirecte weg moeten, dat een vogelaar die geniet van vogels kijken, zich inzet voor bescherming. Dit kan - maar het is een kleinschalige bijdrage.

Gedocumenteerd vogelonderzoek draagt niet bij aan bescherming als het niet ingebracht wordt in een breder kader. Of het ingebracht wordt ligt aan de vogelaar en niet aan het type onderzoek dat hij bedrijft.

Als resultaten van vogelonderzoek ingebracht worden in een breder kader en zo de bescherming van pas komen, kan het onderzoek in het veld schade doen aan individuele vogels. Voorbeelden hiervan zijn onderzoek naar voedselopname van vogels waarbij wilde vogels gevangen moeten worden, of tellingen van broedende weidevogels waarbij verstoring optreedt. Gesteld zou kunnen worden dat de schade aan individuele vogels dan 'gecompenseerd' wordt door het beschermingsbelang waarvan de soort nut kan hebben.

Aan de andere kant zijn er ook voorbeelden van gedocumenteerde onderzoeken die de soort niet dienen en van vogelkijkers die schade doen aan vogels. In het veld kan het belang van vogels dus goed losgekoppeld worden van het onderzoeksbelang of van het belang van de waarnemer. Ethologen hebben in de 70-er jaren gedragsonderzoek aan korhoenders in het Fochteloërveen gedaan totdat daar de laatste korhoen onder hun kijkers uitgestorven was. Vogel-fotografen verstoren broedsels van kiekendieven; ringers die mistnetten of kanonnetten gebruiken, veroorzaken slachtoffers; soortenjagers kunnen vogels of broedsels verstoren.

Ook achter het bureau kunnen belangen losgekoppeld worden: het valt niet mee om onderzoekers te bewegen

hun methoden op elkaar af te stemmen of om telprojecten te bundelen (SOVON-Meerjarenvisie 1988). Lang niet altijd wordt kennis die van belang kan zijn voor bescherming door de waarnemer beschikbaar of bereikbaar gesteld. Wat er uiteindelijk gebeurt met informatie die wel beschikbaar is, valt vaak buiten de invloed van vogelkijkers. Beleidsmakers volgen maar sporadisch wensen van vogelaars op en dat frustrert nogal. Maar is dat een reden om niet eens te proberen invloed uit te oefenen?

Afsluiting

Alle publicaties over vogels worden geschreven vanuit een verstrengeling van plezier en interesse. Er is een globaal verschil te zien in de mate waarin vogelaars bijdragen aan bescherming; dit verschil is zowel in het veld als achter het bureau te herkennen.

Niemand kan echter hard maken dat vogels kijken per se moet bijdragen aan de bescherming van vogels. Laat elke vogelaar zich op z'n minst ervan bewust zijn dat zijn activiteit de vogels kan schaden of juist kan bijdragen aan de bescherming en laat hij aan de hand daarvan zijn gedrag bepalen.

Dan hoeft er geen officiële discussie over regeltjes en grenzen of een discussie over de ethiek op gang te komen.

Vogelwaarnemers gaan immers juist het veld in om dat soort discussies te ontvluchten!

Literatuur

Bijlsma, R.G.: De houtduif als broedvogel op de ZW Veluwe. Tjiftjaf 23 (1), 1978.

Drunen, Reinout van: Hinder voor vogels door windmolenparken. Een vergelijking van twee methoden voor de keuze van lokaties. Stageverslag IVEM, Groningen, 1989.

Kist, J. (bew.): Peterson's Vogelgids. Elsevier Amsterdam, 11e druk, 1972.

Osieck, E.R.: Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland. Vogelbescherming, Zeist, 1986.

SOVON, Meerjarenvisie 1988-1992. Beek, 1983.

Speek, B.J. & G. Speek: Thieme's trekvogelatlas. Zutphen, 1984.

